

tárgyalása a mai nyelvállapot vizsgálatakor bizonyára nem is feltétlenül szükséges.) Az E/3. személyjeles alakok toldalékolása tehát *határ-á-t, ur-á-t, viz-é-t, ur-á-val, viz-éből, nén-jé-ről* stb., stb. hangzású származékokat eredményez. Látnivaló tehát, hogy az E/3. személyjeles *határa* típusú relatív tövek toldalékolás szempontjából mindig a *fa, alma, epe, vese* stb. abszolút tövekkel egyező viselkedésűek. Ennek megfelelően persze az esetleges *ur- + -a- + -i* kapcsolódásának is hasonló (*urái-féle) eredményre kellene vezetnie.

Ugyancsak hangzás szempontjából figyelve az *a-ra, e-re* végződő abszolút tövek *-i* birtoktöbbsítő jel előtti viselkedését, ismét azt kell látnunk, hogy ezek is mindig hosszú magánhangzós változatokat eredményeznek (történetileg megőrzött hosszú magánhangzósokat). Tehát például *alma : almái, gyertya : gyertyái, vese : veséi, sőt: néne : nénéi* stb. szembenállásokat kell számon tartanunk. Ez utóbbi körülménynek megfelelően az *urai* esetleges *tő + -a* személyjel + birtoktöbbsítő jel felépülése eredményeként ismét csak hosszú magánhangzós (*urái-féle) alakot kellene kapnunk.

A mindkét irányból is kipróbált megközelítés tehát egyaránt a birtoktöbbsítő jelet tartalmazó paradigmáknak az egy birtokot jelölő paradigmákból való levezethetősége ellen szóló eredményre vezetett, tehát az *-i* birtoktöbbsítő jel előtt feltűnő *-a-/-e-* és *-ja-/-je-* szegmensnek a mai szinkroniabeli esetleges birtokos személyjel volta ellen szóló eredményre. További összefüggésbe állítva mindezeket: megállapíthatjuk, hogy az *urai* származék alapján csakis az a következtetés vonható le, hogy ez ugyanolyan *tő + birtoktöbbsítő jel + $\emptyset$* személyjel felépítésű morfológiai szerkezet, mint amilyennel a *hajói* (és *almái*) típusúak esetében is számolnunk kell. Ha pedig a birtoktöbbséget kifejező paradigmában az E/3. (és persze a T/3.) személyben az *-a-/-e-*, *-ja-/-je-* darab nem személyjel, akkor az 1. és 2. személyben aztán meg végképp nem lehet az, de egyéb morféma sem (a kérdésről "másképp gondolkodók" álláspontjának meggyőző cáfolatát l. elsősorban a már idézett Rácztanulmányban, de l. még KOROMPAY idézett munkáját, ott is főként a 2/1: 338-t, ahol a szerző a korai ómagyar utáni és mai nyelvjárási nyelvhasználat másféle tagolás- és megoldásmódokat képviselő adatainak értelmezéséről ír).

LÓRINCZI RÉKA

Sós volt-e a Zala vize?

Meglepetés volt tudományos körökben a Zala megye földrajzi nevei Zalaegerszegen 1964-ben megjelent névgyűjtemény. A meglepetést az váltotta ki, hogy a corpus a megye területének földrajzi neveit viszonylag "teljes" mennyiségben tette közzé. A mintegy 22 ezer földrajzi pont a névváltozatokkal együtt 30 ezer nevet

közöl. Két esztendei gyűjtőmunka előzte meg a publikálást, amelyet társadalmi gyűjtés szakemberek által szervezett és szerkesztett.

Már a kötet megjelenésekor kifejeződött az érdeklődők körében az igény, hogy a nevek közlését kövesse a történeti-etimológiai magyarázatuk is. A hullámszerűen megindult különböző megyei névgyűjtési vállalkozások nemcsak újabb és újabb gyűjtőgárdát igényeltek, hanem a mintaértékű zalai gyűjtésben tevékenykedő szakemberek részvételét is. A zalai névgyűjtemény után jó tízesztendő eltelte után jelent meg a Zalai gyűjtemény kiadványsorozatban a Zalai helynévfejtési problémák című vázlatos kísérletem. Ebben néhány zalai helynévhez fűződő magyarázattal szerettem volna érzékelteni, hogy "dilettáns magyarázatok élnek a köztudatban, amelyeket naivan, kritika nélkül fogadnak el néha művelt emberek is (Zalai gyűjtemény. 2: 3). Ugyanakkor azt is tapasztaljuk, hogy szakemberek alapos kutatással készült magyarázataiban is találhatóak változatok. Természetesen ezek nem olyanok, mint a 19. század folyamán megjelent sokszor tudománytalan ötletek megfogalmazása, amelyeket ma is szeretünk néhai Horvát István hírhedt tevékenységével jellemezni. Sok, kemény logikával végzett felderítő tudományos módszer összefoglaló eredményeképpen jelent meg Kiss LAJOS kitűnő munkája, a Földrajzi nevek etimológiai szótára (Bp., 1987). A névkutatás kitűnő tudósának több kiadást megérett alkotásáról MEZŐ ANDRÁS ír részletesen a Magyar Nyelv 89. évfolyamában ([1993]: 1–10). A lexikonszerű tömör megfogalmazásokkal közölt "névfejtő gyakorlatában" Kiss LAJOS magyarázataiban kisebb-nagyobb határozottsággal kifejeződik a magyarázatváltozatok lehetősége. MEZŐ ANDRÁS záró mondataiban olvassuk: "A dolgok természetéhez tartozik, hogy az emberben egy-egy részletkérdésről más vélemény alakulhat ki, esetleg más adatok követésével jut el. A részletekhez fűződő megjegyzések azonban egy pillanatra sem kelthetik azt a látszatot, hogy az olvasóban csökkenne a teljesítmény által kiváltott csodálat érzése". A magyarázatok tömör, lexikonszerű fogalmazása az érdeklődő átlagemberben valaminő ezoterikus hermeneutika hatását keltheti. Egy oldottabb (terjengősebb?) szövegezés viszont életté veheti a "szakmai gög" feltételezésének.

A Zalai Hírlap megyei lap 1974. május 12-i számában MORVAY GYULA Zala neve címen közölte azt az ötletet, ami a Zala folyó nevének általa készített magyarázatát igyekszik valószínűsíteni. Szerinte a "latin eredetű" *sal* szótóval kapcsolható a folyó nevének magyarázata. A *salii* (papi csoport), *salii* (áldozatok), *Salacia* (Neptunus feleségének neve), *sal* (ajándék Herkulesnek), *saliarum coenae* ("gyönyör-lakomák") felsorolása után végkövetkeztetése meglehetősen önkényes summázásnak látszik: "A rómaiak nyilván sósnak találták a Zala (*Szala*, *Sala*) folyó vizét Pannóniában".

A *sal-* szótóbból származó folyónevek között FÖRSTEMANN nagy műve, az Altdeutsches Namenbuch is közli a Balatonba ömlő *Szala* nevét (2/2: 660). A szótó jelentéseiben ezeket különbözteti meg: 'saalweide (salix caprea)'; 'sötétszürke'; a latin *sal-* = 'só'.

J. POKORNY, Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch (1: 878–9) a következő jelentéseket közli: *sal-* 'só; tenger', *sal-* 'szürke; fűz', *salo-* 'habzó, hullámzó'.

KISS LAJOS idézett szótárában megelőző etimológiai kutatások idézésével ezt írja: "Tövében az ie. *sal- 'patak, folyóvíz, áramlás' rejlik" (713; vö. 552).

Eme etimológiai adatok ismeretében a következő megjegyzéseket tehetjük:

a) A só jelentés kizárható azon az alapon, hogy geológiai sósság nem hozható kapcsolatba a folyóval. A Zala megye határához közel levő Szalafő falu külterületén van a folyó forrása, s 115 km folyásában két könyökkanyarulat után ömlik a Balatonba. Területileg tehát eléggé távol van az ausztriai és német "sóvidéktől", ahol meglehetősen sok *sal-*, *salz-* kezdetű folyónév van (A. BACH, *Die deutschen Ortsnamen*. Heidelberg, 1954. 53).

b) A hullámozó, habzó értelmezés sem valószínű. A Zala folyó elmocsarasodott területen folyt (PAIS LÁSZLÓ, *A Zala vízgyűjtőjének régi vízrajza: A Magyarságtudományi Intézet Évkönyve*. 1. 1942. passim). Lehet, hogy itt-ott pár méteres darabon lehetett benne sodrás, habzás a talaj lejtése következtében, de nem volt rá jellemző a hullámverés.

c) Az elmocsarasodott táj nyilván tele volt szürke, kékes levelű fűzfákkal, mint ahogyan ma is jellegzetes berkes vidék kíséri a folyót a szabályozás után is. Így inkább a szürke színű fűzfalevelek látványától kaphatta a nevét.

Gondolataink összefoglalásaképpen kijelenthetjük, hogy a Zala folyó vize nem volt sós, tehát a Pannóniában levő római légiónok nem nevezhették el a folyót sós ízű vízeről.

Nem igazolt, csak bizarr ötletként megemlíthetjük, hogy az egyidőben a Zala megyei Petrikeresztúron lakó Pálóczi Horváth Ádám az általa alapított rövid életű Göcseji Helikont nemcsak a Festetich György által megvalósított keszthelyi Helikon hatására nevezhette el, hanem a görögös műveltségű költő-folklorista érezte a szóban levő *heliké* tőszót, amely a SOLTÉSZ-SZINYEI-féle Görög–magyar szótár (Sárospatak, 1975) szerint 'göncölszekere' (csillagzat); 'tekerület'; 'fűzfa'. Mikor tekintetét végighordozta a zalai táj jellegzetes, berkes (fűzfás) szelídségén, talán ez is eszébe juthatott a Helikon névről.

MARKÓ IMRE LEHEL

A névtudomány helye a nyelvészeti diszciplínák rendszerében

1. A nyelvtudománynak vannak olyan területei, amelyek a saussure-i tanítások nyomán bekövetkezett mélyreható elméleti és módszertani változások eredményeként némileg háttérbe szorultak. Ez azt jelenti, hogy a SAUSSURE tanításával kezdődő új paradigma – a nyelvtudomány viszonylagos önálló fejlődésének korszaka – a nyelv formális mozzanatainak a vizsgálatát tekintette kutatási programja velejének, s ily módon a nyelvnek minden olyan jelensége, amely kívül esett az uralkodó paradigma érdeklődési körén, a kutatásban csak másodlagos